

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Cursus studiorum monasticorum, sive series sublimium disciplinarium - Cod. Ettenheim-Münster 99-110

Logica s. ars cogitandi - Ettenheim-Münste 101 - Philosophia eclecticica

Cartier, Gallus

[S.l.], [18. Jahrh.]

Caput 5tum

[urn:nbn:de:bsz:31-110938](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-110938)

72. Sit Categoriarum typus, Aristotelis
Scilicet et aliorum, recentiorum nem-
pe, Philosophorum; utrumque
breuiter nobis esse exponendum cen-
semus. Sit igitur

81.

Caput 5um

De Categoriis tum Aristo-
telis tum aliorum Philoso-
phorum.

Categoriarum vocem à forō
Lyceum olim, ut in Lyceum inuestam fuisse plerique
Gausarias refert, Apol- opinantur: nam ex voce græcā
linis Templum à Lyco κατηγορέω, quod est accuso Iuxta
Bandionis filio Athe- est, hinc κατηγορία accusationem
nis extructum. at est, proprie significat; quod nomen ad
vult Suidas, fuisse certam seriem generum et speciesum,
collegium à Pisistrato, ut à Pericle
fundatum, forte ab quo sub uno supremo genere continen-
uno inceptum. et ab tur, designandam satis commode trans-
altero finitum: eo latum putant, eoquod predicata su-
in loco scholam ha- periora eorum, quæ illis subijciun-
buit Aristoteles, tur, naturam aperiant et declarent,
unde ipsius Philoso- seu accuset: hinc categoria apud
phia Lycei Philoso- Logicos est ipsa predicatio seu attribu-
phia dicta est p. tio, vel, ut vertit Boëtius, predica-
mentum.

Categoria igitur vulgò defini-
untur, suprema quædam genera, seu
claves vel capita, in quibus omnia
substantia singularis attributa seu
predicata continentur, et ad quæ pro-
inde, quæcumque mente conipi aut
verbis exprimi possunt, referuntur.

Decem enumerat Aristoteles,

ad quarum primam omnes Substantias 73.
retrahit, ad reliquas vero novem omnia
evidentia seu modos hoc ordine:

Prima igitur est Substantia,
qua dicitur ens per se Subsistens; ea-
que vel est corporea vel incorporea;
corporea constituit corpus; in-
corporea repugnat corpori. tum
corpus vel animatum est, vel inani-
matum, p.

Secunda est Quantitas, que
iuxta Aristotelem et Peripateticos
est evidens seu modus, atque defi-
nitur, mensura Substantie seu mo-
dius magnitudinis, sive id, quod res-
pondetur ad questionem factam
quanta, vel quotuplex sit res?

Dividi solet generali Divisio-
ne in continuum et discretum; pri-
or est ea, cujus partes sunt conjun-
ctae, estque extensio. Discreta
vero est, cujus partes sunt sejunctae,
estque numerus, seu multitudo.

Rursum continua dividitur
in successivam et permanentem: Suc-
cessivam vocant eam, cujus partes
sunt in perpetuo fluxu; eaque pec-
tatur tum in motu, tum in tempore.
Permanentis est ea, cujus partes si-
mul existunt, non successive: hec
triplex est, linea sibi et, Super-
ficies, et Solidum. Linea est exten-
sio in longum tantum, non quod
extet aliqua longitudo sine lati-

3
31

74. tudine et profunditate, sed quod spectari possit longitudo corporis absque illius latitudine et profunditate, ut quis metiri potest altitudinem turris alius, nulla habita ratione ipsius latitudinis, aut profunditatis.

Superficies est extensio in longum et latum tantum: nam spectari potest longitudo et latitudo corporis separatim à profunditate, ut Agricensor longitudinem et latitudinem agri considerat, profunditatem vero negligit.

Solidum denique est extensio in longum, latum, et profundum, nulla habita ratione qualitatum physicarum et sensibilium, qua corpori insunt; ut cum quis Solii capacitatem metitur, nulla habita ratione materiae sensibilis in eo contenta, ita ut minimè curet, an aëre, an aqua, an oleo vel vino sit plenum.

Tertia est Qualitas, quae definitur id, quò denominamur quales, atque suo ambitu continet omne id, quò respondetur ad quæstionem factam, qualis res sit? Sive est id, quo res qualibet est talis aut essentialiter aut accidentaliter. v.g. Mens dicitur spiritalis per spiritalitatem, Nix alba per albedinem, &c. Qualitas igitur non tantum omnia accidentia seu modos complectitur, sed ad essentiam rei etiam spectat: nam si queratur v.g. qualis sit Deus? res-

pondetur, Omnipotens, necessario existens, 75.
Q. Si quaeratur qualis sit homo? res-
pondetur rationis particeps. Qualis
sit circulus? rotundus, p. quae sunt at-
tributa Deo, homini, et circulo essen-
tialia. Hic autem Qualitas sumi-
tur ab Aristotele, quatenus aliquid
rei seu substantiae accidentarium signi-
ficat; atque hac ratione continet in
se relationem, actionem, passionem,
situm, motum, et si qui sint alii id
genus modi; necnon ab eo in quatuor
species bimembres distribuitur, scilicet
in Habitum et Dispositionem; Nat-
uralem Potentiam et Impotentiam;
Patibilem Qualitatem, et Passionem;
Formam, et Figuram.

Habitus est facilitas quadam
seu propensio ad aliquid agendum usu
et exercitatione comparata; unde
idem effatur, Habitus est altera na-
tura. Huiusmodi autem sunt Scien-
tia, virtutes, vitia, artes, p. Si ha-
bitus parum est confirmatus, Disposi-
tio dicitur ab Aristotele vocatur.

Naturalis Potentia est vis à
natura rebus insita ad agendum vel
patiendum, v.g. ad intelligendum vel
volendum, p. Si potentia sit infirma,
dicitur ab eodem Aristotele Impo-
tentia, id est, imbecillitas. Sic visus,
quoniam in iuvene vegetus est, voca-
tur potentia, quia vero debilior est
in senectute, impotentia seu im-
becillitas appellari debet, id est, minor
potentia seu imbecillitas. Tales na-

70. turales potentia et impotentia sunt facultates animi et corporis, ut intellectus, voluntas, memoria, quinque sensus, facultas ambulandi, sedendi, p.

Patibilis qualitas est dispositio in quolibet re, qua sensum aliquem afficere potest. Tales sunt durities, molities, gravitas, frigus, calor, colores, soni, odores, sapores, p. Passio autem est affectio vel dispositio, quam patibilis qualitas in nobis efficit; cuiusmodi sunt dolor ex ictu, pudor ex metu, rubor ex pudore, p.

Figura est externus corporis terminus, ut rotunditas respectu globi: in hoc à Peripateticis distinguitur à formâ, quod figura ad res artificiales pertineat v.g. ad pileum; forma vero ad naturales, puta ad hominem, arborem, p. Sed cavendum, ne discrimen istud perperam ac ridiculè adhibeatur; cum soepe figura de rebus naturalibus, forma de artificis dicatur, ut forma pilei. Itaque habenda est hæc usûs ratio, et cum peritis loquendum, ac modo forme, modo

* Hanc præclaram figura nomine cum cæteris utendum.
Aristotelicam figura et forma distinctionem merito videt celebris ille Comœdus Gallus Mollium, Heri ad Seruum, Regis ad Sublicius in Comœdia, Diturum, Potentia ad objectum, Visus ad visibile; quibus addi possunt omnia, que comparationem ad se

se invicem denotant, ut esse simile, 77 quemdam exoticus
aeguale, majus, minus, p. Cum au- Philosophiae Magister
tem nudum esse neque modus entis in- serio et gravi vultu
veniatur, in quo non sit aut esse possit monet, ut in posterum
aliquis ordo vel respectus ad aliquid aliud caveat, ne de pileo ser-
hinc relatio est potius terminus trans- monem faciens consueta
cendens, quam categoria quaedam à apud vulgus dictione
ceteris distincta, ut pote quas omnes formam pilei dicat,
pervagatur et transcendit. sed figuram vocitet,
quoniam, inquit, juxta
Aristotelem non forma
sed figura pilei dici
debet.

Quinta categoria est actio, qua
in Scholis dicitur, actus agentis, qua-
tenus est agens. Dupliciter spectatur,
vel in se; ut ambulare, saltare, lire,
amare, p. vel extra se; ut percutere,
secare, frangere, manifestare, calefa-
cere, p.

Sexta est passio, diciturque
actus agentis in patiente receptus;
ut percuti, frangi, manifestari, cale-
fieri, p. utraque haec categoria uni-
o hoc exemplo concluditur, calefa-
tio v.g. respectu ignis calefacientis est
actio, et respectu manus calefacta est
passio, qua passio vix discrepat ab actio-
ne, quam inter species qualitatis tertio
loco recenset Aristoteles.

Septima dicitur ubi, qua est
relatio rei locata ad locum, et qua res-
pondemus ad questionem de loco; ut,
est Roma, Vienna, Parisius, in Mu-
seo, in lecto, p.

Octava dicitur quando qua
est relatio rei durantis ad tempus, cum
sicut respondemus questionibus
de tempore; ut, quando vivit? contum
ab hinc annis? quando hoc factum

78. est? heri. Quando Sacerdos S. P. Bene-
dicti prodit? mille ducentis abhinc
annis.

Nona dicitur Situs, et est dis-
positio partium corporis; ut, Sedere,
Stare, Decumbere, esse antè, à tergo,
à dextris, à sinistris.

Decima denique nuncupatur
Habitus, estque corpus quoddam al-
teri corpori circumpositum, ut, toga,
pileus, calceus, omniaque vestimenta,
aut ornamenta; quae quidem, quam-
vis in se ipsis substantia quaedam sint,
tamen respectu corporis cui circumpo-
nuntur, accidentia seu modi aut po-
tius accidentaria nuncupari possunt.

Has Decem Aristotelis Catego-
rias sequenti disticho exponere solent
Peripatetici.

Arbor   Sex   Servos   Ar-
Substantia,   Quantitas,   Relatio,   Qua-
lore refrigerat ustos.
litas,   Altio,   Casus,
Ruri cras   Habo,   nec tunicatus
Ubi, quando,   Situs,   Habitus,
ero.

82

Verum recentiores Philosophi,
iis contemptis, ut potè quae ex viri
aliquis imaginatione prodierint,
penes quem jus nullum fuit ad leges
aliis praescribendas Philosophis, et qua-
rum pleraque crepundia redolent;
alias numero Septem duntaxat com-
minisuntur, quae omnia, sive
entia sive modos seu accidentia con-
tineri volunt, hae duobus ver-

libus comprehensas et definitas. 79.

Mens, ^{Mensura}, Quies,
Substantia cogitans, ^{Quantitas}, Quies,
Motus, ^{Positura}, ^{Fi-}
motus, ^{Partium ad invicem Situs}, ^{Seu}
gura,
forma,

Sunt cum Materia cunctarum ex-
Materia seu Corpus.
ordia rerum.

Nam, inquirunt, quidquid ani-
mò percipimus, id vel est ens, vel
modus, seu qualitas aut affectio en-
tis. Ens autem seu res, vel Subs-
tantia: nam hæc tria nomina idem
omnino apud ipsos significant: vel
est cogitans, et dicitur Mens seu
Spiritus; vel est extensa et impene-
trabilis, et Corpus vocatur.

Rursus Mens seu Spiritus vel
est Summè perfectus, et proinde in-
creatus, et est Deus; vel est creatus,
nec Summè perfectus; tuncque aut
corpori non est destinatus, et est
Angelus; aut corpori destinatus, et
est mens humana, quæ vel non est
juncta corpori, ut anima post mor-
tem; vel juncta corpori, et homi-
nem constituit.

Itidem Corpus vel est vitæ ex-
pers, ut coelum et elementa, vel est
vitæ præditum; quod iterum vel
viam progrediendi habet ut animal,
vel eâ caret, ut planta. Animal
autem vel est perfectè ratione præ-
ditum, et efficit hominem, vel eâ

80. caret, vel saltem valde imperfecta prædi-
tum est, et dicitur bedua.

Quod Modos attinet, ii Similiter
vel Spirituales sunt, vel corporis, id
ad Substantiam spiritalem, hi ad cor-
poris referuntur.

Modi Substantia Spirituales sunt
varia cogitationes, puta, varia percep-
tiones vel intima sensationes intellec-
tus, et varia inclinationes voluntatis,
ut amor, odium, &c.

Modi corporis sunt quintupli-
cis generis, scilicet Quantitas, seu de-
terminata magnitudo, figura, mo-
tus, quies et situs partium.

1° Quantitas, seu determinata
magnitudo corporis, est modus seu
mensura ipsius Substantia corporis;
quia, remanente eadem ipsius specie,
aut natura, mutari potest quanti-
tas, sive magnitudinis modus: v.g.
eadem aqua natura remanet, sive
spectetur in Oceanò, sive in palude,
sive in Stagnò, vel in exiguo vase.

2° Figura, sive exterior cor-
poris terminus, variari potest, salva
et inolumi remanente rei essentia;
ut patet in cera, quae, sine essentia-
li mutatione, varias figuras induere
potest. Intima tamen tenuissima-
rum corporis particularum disposi-
tio, quae configuratio dicitur, ad
corporum naturam seu statum na-
turalem spectat: v.g. cera naturali-
ter quandam requirit intimam par-

tricularum configurationem, ut ce-^{81.}
re speciem tueatur.

3°. Motus seu translatio corporis
à loco in locum est accidens vel modus
corporis, sine quo remanere potest
corpus. Est tamen aliquis motus cer-
tis quibusdam corporibus essentialis,
v.g. igni: nam ignis sine partium
motu esse non potest.

4°. Quies, sive corporis perman-
sis in eodem loco, est corpori acciden-
talis; quia corpus, quod quiescit, po-
test ad motum excitari.

5°. Denique, Situs aliquis par-
tium est corpori accidentarius, prout
animali accidentarium est jacere, sta-
re, &c. Nihilominus tenuissimarum
particularum situs aut textura, sive
intima dispositio partium certo et
determinato corpori est essentialis,
v.g. certus partium situs requiritur
in cera, ut cera sit, et ab aliis corpo-
ribus discernatur: si enim in furnum
solvatur, jam non amplius cera erit,
sed aliquid aliud.

Haec sunt tum Aristotelis tum ^{83.}
recentiorum Philosophorum Catego-
riae, quae in duabus tabulis ad cal-
cem hujus nostrae Logicae exhiben-
tur; quarum prima Aristotelis Ca-
tegorias exhibet, atque vulgò, ab ejus
auctore Porphyrio, Arbor Porphyria-
na nuncupatur: altera verò sciem-
entium ad recentiorum Philosopho-
rum mentem exhibet. In qua
observandum venit, quod in Arbore

* Porphyrius celeberrimus
Philosophus eclecti-
cus, id est, ex illo-
rum Philosophorum
secta, qui nulli sectae
addicti ex omnibus,

82. Porphyriana minimè tamen exprimitur, qua sibi meliora videbantur, eligebant ac tuebantur, nati- ne Judæus Tyri in Phoeniciam ad medium aliquod ex utraq; natura natus, perhibetur an. Chr. 233. Imperii Severi Alexandri 10mo Christianus, factus magistros habuit Alexandria Origene, et Longinum Roma, vici Ploti- num; postea ad gentium defuit, ac Ethnicus factus

scilicet utramque naturam, spiritalem et corpoream ad hominem, tanquam ad medium aliquod ex utraq; natura constans, terminari; nec ullum proprie genus proximum esse respectu tantiam constantem ex mente et corpore physice conjunctis; id est, eâ lege ut mentis cogitationes, et corporis affectiones seu motus sibi mutuo præbeant occasionem.

15. libris Christianam Religionem dire in seculatus est, quem refutavit Methodius Batarensis Tyri Episcopus. mortuus dicitur Porphyrius sub finem Imperii Diocletiani Imperatoris, p.

Cum dicitur constans ex mente Discrimen ipsius à corporibus stabilitur; et cum additur ex corpore illius ab Angelis differentia assignatur. Nam cum corpus dicitur esse illius genus, id quidem concedi potest, si comparatur cum reliquis corporibus, sed per hoc ipsum à Spiritibus discrepat. Vissim si Mens appetetur, id ipsi cum Spiritibus commune est; sed per hoc differt à rebus plane corporeis: unde nullum genus ipsi proprie attribui potest præter Substantiam per quam cum omnibus omnino entibus convenit: nulla quoque ei assignari potest completa differentia, per quam ab omnibus propriis entibus aliis tum corporeis tum spiritualibus secernatur, nisi utramque naturam tum spiritalem, tum corpoream participare affirmetur; ut optime notat Iudius his verbis: Bestium est, hominem ex corpore et animo constare, cum prima sint animi partes,

* lib. 9. de fine bonorum et malorum.

Secunda corporis. Porphyrius ergo 83.
 merito castigandus venit, non modo quia
 nullam in suo Schemate seu arbores re-
 rum spiritualium mentionem facit;
 nec non differentias ex una tantum
 partes positivas, ex altera vero negati-
 vas et indeterminatas afferat, cuiusmo-
 di sunt incorporeum, insensitivum.
 Verum etiam maxime, quod homi-
 nem sub corpore tanquam sub genere
 collocet, cum perinde, imo rationabi-
 lius, contineri possit sub mente, nec
 minori, imo fortiori jure dicatur
Mens quam corpus: Homo enim ni-
 hil aliud est, inquit Socrates apud Pla-
 tonem*, quam animus, qui corpore
utitur.*

Caput 6^{tu}m

De Idearum Signis.

Signum à S. Augustino lib. 2. De
 Doct. chr. n. i. aliase. i. Definitur, Res
proter Speciem, quam ingerit sensi-
bus, aliud aliquid ex se, faciens in cogi-
tationem venire. Adeoque illud si-
 gnum dicimus, quod in alterius rei
 cognitionem nos ducit.

Generatim duplex est: Physi-
cum seu naturale, et artificiale
seu arbitrarium. Illud est, quod na-
 turaliter et citra voluntatem huma-
 nam quidpiam significat: sic fumus
 est signum ignis, lamentatio doloris.
 Istud vero est, quod significat aliquid
 ex hominum duntaxat institutis;

* In alibiade pri-
 mo.
 * Quidam veteriores Phi-
 losophi, qui Brutorum ani-
 mas vere spirituales esse con-
 tendunt, mentem adhuc esse
 hanc recentiorum Philoso-
 phorum categoriarum ta-
 bulam, eo quod sub spiri-
 tu corporei destinato solam
 mentem humanam collocet,
 cum et anima bruti etiam
 sub eo contineatur, nec
 non spiritualis sit.

7
 35